
КРАЄЗНАВЧІ СТУДІЇ

Василь МЕЛЬНИЧЕНКО

ПРЕСА КРАЮ ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 рр. (з історії преси Черкащини*)

Наступний і якісно новий період розвитку преси на Черкащині розпочався в період Української революції 1917–1921 рр. та відновлення української державності. Лютнева революція 1917 року в Росії спричинила корінні політичні зміни в Україні. На заклик Української Центральної Ради почали реорганізовуватися і активно діяти осередки українських партій.

З розгортанням революційних подій відбувався справжній ренесанс української газетної періодики. Якщо до 1917 року майже усі газети були російськомовними, то з початком революції засновуються нові українські видання, відкриваються можливості для їх вільного розвитку.

У повітових містах краю почали виходити різноманітні як за змістом, так і за напрямками газети і журнали – державні, партійні, військові, профспілкові, кооперативні, просвітницькі та іншого спрямування. Переважали видання партійно-політичного спрямування, оскільки на революційній хвилі організувались або відновили своє існування осередки політичних партій.

Одним з перших таких видань був тижневик «Вільна Україна» (Умань), видавцем якого було товариство українських поступовців, а з травня 1917 року – українські автономісти-

* Попередній матеріал даної тематики вміщено в журналі «Краєзнавство Черкащини» (Мельниченко В. Преса – частина історії краю. – 2018. – №12. – С. 54–69).

федералісти (Українська партія соціалістів-федералістів, лідер С. Єфремов). Редагував уманську газету В. Камінський, а окремі номери – І. Крижановський, Ф. Ловецький [1, 42]. На першій сторінці газети під заголовком в березневих номерах 1917 року з'явилося гасло під яким вона в той час видавалася: «Домагаймося демократичної федеративної республіки для Росії та автономії для України». У цій же газеті надруковано український національний гімн, історія творчості Т. Г. Шевченка, реклама та оголошення [2].

У № 3 від 13 квітня 1917 року газета публікує повідомлення про український національний з'їзд, скликаний у Києві Центральною Радою 6–8 квітня 1917 року. Подається короткий зміст промов Михайла Грушевського, Миколи Міхновського про організацію українського війська, інших історичних осіб. Також згадується про вибори на цьому зібранні Центральної Ради [3]. В наступному номері від 20 квітня газета пише про вибори виконавчого комітету Центральної Ради, публікуючи його повний поіменний список [4]. У статті Ф. Ловецького (№ 7, 11 травня) розглядається питання про основи діяльності та програмні цілі Центральної Ради. Автор вказує, що слід її підтримувати, бо вона «дбає про щастя українського народу і веде до кращого життя. Деякі селяни це вже давно зрозуміли й навіть складають і надсилають до Ради свої приговори, в яких зазначають, що вони визнають Центральну Раду єдиним представником Українського народу й виразником його волі й що будуть усіма силами підтримувати її». Цікаво, що у статті згадується, ніби ще в кінці XIX століття у Києві було скликано з'їзд, який утворив з українських організацій Центральну Раду. До її складу увійшли «представники од всіх українських громад та партій» [5].

У № 12 газета друкує звернення Тимчасового уряду до українського народу, де той закликає почекати до Установчих зборів та «не розколювати війська». У цьому ж номері привертає увагу оголошення про роботу курсів українознавства для вчителів усіх народних шкіл Уманського повіту (земських, міністерських, міністерських, міських і церковнопарафіаль-

них). Курси мали тривати 25 днів на базі школи садівництва із безкоштовним забезпеченням проживання і отриманням 40 крб. [6].

На шпальтах газети знаходила висвітлення й селянська тематика. У жовтні 1917 року Уманська селянська спілка видрукувала в ній свою програму, в якій висувалася вимога, щоб усі землі належали народові, і кожному, хто має право на земельний наділ. В цьому ж місяці відбулися збори Косенівської селянської спілки, на які прибуло понад 300 селян. Учасники зборів висловилися за ліквідацію власності на землю, а землю селянам мали наділити земельні комітети [7].

В Умані у 1917–1918 рр. виходила заснована осередком соціалістичної єврейської робітничої партії «ежедневная общественно-политическая и литературная газета» **«Свободный голос»**. Редагував її С. Духовний. Періодичне видання поширювалося серед місцевого населення через підписку та вільний продаж. Видавалася газета щоденно крім понеділка та святкових днів [1, 200].

Незважаючи на те, що країна перебувала у вирі революційних подій на шпальтах видання друкувалися оголошення, реклами, висвітлювалося життя громадян. Із газети ми дізнаємося, що у цей час у місті працювали такі театри як «Лілія», «Експрес», «Корсо» та «Свобода». І лише у невеликих замітках повідомлялось про суспільно-політичні події. В одніому з номерів повідомлялося, що 22 квітня 1917 року у міському театрі відбудеться організований комітетом студентської демократичної інтелігенції міста «Вечір свободи» [8].

Серед уманських газет періоду революції – **«Голос Умані»**, яка виходила в місті з квітня 1914 року (редактор – А. Лойтерштейн, видавець – М. Лівшиць) [1, 83]. З її сторінок читачі дізнавалися про перебіг політичних подій у місті, отримували іншу інформацію. Так, 16 березня 1917 року газета сповіщала про міські збори зі створення ради робітничих депутатів.

Заслуговує уваги обширна інформація газети про напружену ситуацію в Умані влітку 1917 року. Зокрема, в ній йшлося про те, що український мітинг 31 травня ухвалив полк

місцевого гарнізону перейменувати в український полк імені Івана Гонти, що викликало заперечення з боку Уманської Ради робітничих і солдатських депутатів. 7 червня на об'єднаному засіданні представників української місцевої ради, Ради робітничих і солдатських депутатів та гарнізонної ради була спроба знайти спільну мову і припинити ворожнечу. З виступів представників української ради стало очевидним, що їх позиція щодо перейменування полку безповоротна. Підтримувати Тимчасовий уряд вони згодні лише за умови негайного, не чекаючи Установчих зборів, визнання широкої автономії України і сформування окремого українського війська [9].

Впродовж 1917–1919 рр. в Умані виходила «ежедневная общественно-политическая и литературная газета» **«Уманское слово»**, яку в різний час редагували П. Балясний, М. Бонфельд, Б. Волинець, А. Лойтерштейн. У 1918 році додатком до газети видано чотири бюлетені [1, 235; 1, 28; 10, 23]. Як і більшість тодішніх газет «Уманское слово» висвітлювало місцеве життя, події в Україні і світі, друкувало рекламу, оголошення та некрологи.

Помітне місце в газеті займала селянська тематика. Зокрема, читачі інформувалися про перебіг Звенигородсько-Таращанського повстання, яке спалахнуло у червні 1918 року, охопивши й села Уманщини. Газета 19 червня оприлюднила

наказ німецького коменданта полковника Ганка, який називав повстанців «темними і безвідповідальними особами» і заявляв, що всякі виступи, спрямовані на порушення порядку і спокою, будуть усіма засобами рішуче придушуватися. А особи, які поширюють брехливі чутки, належать негайному арешту, доставці їх німецькому коменданту з послідувочною передачею німецькому військово-польовому суду [11, 2].

З газети «Уманське слово» дізнаємося, що невдоволення і протест проти політики уряду гетьманату виражалися в тому, що селяни самостійно усували на місцях осіб, які призналися владою на керівні посади. Уманський староста в серпні 1918 р. визнавав, що в багатьох селах повіту без його відома селяни на своїх сходах змищали старост і заміняли їх іншими виборними особами [12, 4]. Для припинення виступів повстанців влада здійснює репресивні кроки. Повітовий староста видав циркуляр, який зобов'язував населення здати Державній варті наявну зброю. Звучало попередження тим, хто його не здасть: їм загрожувала смертна кара. Сільським товариствам влада надавала право визначати селян, які схильні до виступів і приймати рішення про їх висилку за межі села. В своїх рішеннях сільські товариства мали вказати обставини висилки, а копії рішень надсилати повітовому старості [13, 3].

У березні 1918 року інформаційний простір Умані поповнився газетою «Союз», яка позиціонувала себе як «літературно-громадська і кооперативна газета». Її видавцем значився Уманський кооперативний союз, а редагували газету впродовж 1918–1919 рр. І. Садурський, Т. Петришин, В. Масюкевич, О. Руденко. Окремі номери мали додатки [1, 209].

В Умані побачили світ кілька номерів щоденної газети «Україна» штабу Дієвої армії УНР, яка у 1919–1920 рр. друкувалася в містах дислокації штабу – Умані, Вінниці, Проскуріві, Кам'янці-Подільському, Станіславові і Коломиї [14, 650].

У Звенигородці з 1 травня по 3 липня 1917 року виходила газета «Звенигородська зоря» – «безпартійна політична,

літературна і економічна газета», яку редагував Г. Пищаленко [1, 96]. У заявленій програмі газети зазначалося, що в ній будуть друкуватися «статті і замітки, присвячені справам українського і загальноросійського поточного життя; з газет і журналів; фейлетони; вірші; хроніка; вісті з повіту; вісті з Києва; по Україні; по Росії; телеграми; нові українські книжки, журнали і газети; театр і музика; рецензії; дописи; всячина; відповіді редакції; оповістки».

Чільне місце займали матеріали про суспільно-політичне життя України та оцінку поточного моменту. Так, у № 22 від 19 червня газета подавала відгуки та реакцію на перший Універсал Тимчасового уряду громадських установ Київського повіту, Київської земської управи та інших земських управ Київщини тощо, а також відгуки російських газет [15]. У наступному номері від 21 червня подано редакційний коментар: «Очевидячки, руське громадянство іще, на жаль, дивиться на український рух, як на щось таке, з чим треба боротися. Чи не тому, що він обмежує границі Московському централізмові, з яким так зрослося російське громадянство?» [16].

В одному з номерів надрукована рецензія на книгу кооперативного діяча, уродженця села Вікнене (нині Катеринопільського району) Павла Височанського «Чи варто нам жаліти за царями?», що побачила світ у Звенигородці. У ній йшлося, що «нарешті маєм книжку, брак якої давав про себе сильно почувати ще з перших днів революції. П. Височанський торкається вельми важного і життєвого питання для тих, хто ще не зміг порвати зв'язки з минувшими формами державного ладу Росії і призвичаїтись до нового життя» [17, 135].

Одна з найактуальніших тем «Звенигородської зорі» – рух Вільного козацтва на Звенигородщині. 29 травня 1917 року газета опублікувала звіт про зібрання 23 квітня, козаків Гусаківської волості, яке прийняло ухвалу: «Стати камінною стіною на захист всіх людей від темних сил, котрі в'ються кругом нас, як гадюки, і котрі силяться своїми провокаціями стати на перешкоді вільних прав народу і вернути старий режим назад». Там же визначено функції та правовий статус Вільного козацтва. Організовано шість козацьких сотень: у Гусаковому, Кобринові, Гуляйці, Розсохуватці, Вільховці, Заліському. Сотниками обрали: Євмена Орленка, Івана Проценка, Григорія Чорнобая, Дмитра Галана, Дементія Степанченка, Якова Мельниченка. Курінним отаманом став Никодим Смоктій.

В цьому ж числі «Звенигородської зорі» йдеться про козацьке свято на честь Тараса Шевченка, яке відбулося 22 травня в селі Кирилівка. На свято зібралися піші і кінні козаки з усіх куренів повіту. 9 червня газета вмістила замітку про те, що в Звенигородці відкрили книгарню «Самоосвіта», де можна придбати твори М. Грушевського, Б. Грінченка, Ф. Матушевського, І. Франка, портрети Т. Шевченка. 29 червня – повідомлення: у всіх селах Гусаківської волості створено Селянські спілки й осередки «Просвіти» [18, 7 – 8].

У Звенигородці виходила також газета партії українських соціал-революціонерів (УПСР) «Звенигородська думка», яку заснували члени штабу Вільного козацтва І. Капуловський, П. Демерлій, О. Титаренко та інші. Газета виходила з березня

по травень 1918 року як орган товариства «Молода Україна» [1, 96]. В ній друкувалися документи Центральної Ради, що надсилались до повітових органів, розпорядження військового начальника, а пізніше – коменданта Звенигородського повіту М. Павловського, звернення місцевої адміністрації до населення.

Газета «Звенигородська думка» 5 травня 1918 року виступила проти приходу до влади гетьмана Скоропадського і скасування УНР, звертаючись до до жителів Звенигородського повіту: «Громадяне-хліборобе і робітники Української Народної республіки! Той гіркий час, про який вас попереджали, настав! Вороги народу, котрому Центральна Рада дала 3 і 4 Універсали, а через них землю без викупу, уже приготували для вас шибеницю! ... Хай живе Українська Народна Республіка!» [19]. На ці та інші антигетьманські виступи газети влада відредагувала заборonoю газети, про що київський губернський староста Чарторижський 1 червня 1918 року інформував Міністерство внутрішніх справ Української держави: «прийняті енергічні міри к придушенню анархії і в числі їх послідувала заборона видання газети «Звенигородська думка» [20, 6].

У грудні 1918 – січні 1919 рр. у Звенигородці виходила «соціалістична робітниче-селянська газета» **«Народня думка»** – яка видавалася місцевою філією УНС (Українського національного союзу – тимчасового об'єднання політичних партій та організацій, яке стояло в опозиції до гетьманського уряду). На її шпальтах містились матеріали про підготовку та здійснення антигетьманського повстання, викривальна інформація щодо гетьманського режиму, публікувались відозви Директорії, накази штабу республіканських військ, повідомлення про хід бойових дій тощо [1, 157].

Газета вміщувала також матеріали з проблем духовного відродження. У номері за 19 січня 1919 року член Звенигородської філії Українського національного союзу Віктор Речмед писав, що ним «примічено, що в державних установах м. Звенигородки як-то: скарбниці, судах, на пошті, не кажучи про міську думу та інших не скрізь ведеться діловодство на

державній мові... З приводу цього, як член Союзу, прохаю бюро зробити нагадування всім установам і інституціям повіту, щоб вони не тільки проводили діловодство і розмову на державній мові, але й щоб подбали про прапор і портрети національних героїв і стояли як і належить на сторожі здобутих національних вольностей і прав» [21].

У липні 1917 року у Каневі почала виходити газета «**Канівські вісті**», засновником і редактором якої був Григорій Варавва – письменник, художник, громадський діяч, член РУП (свого часу він був одним із засновників газети «Каневская неделя»). На жаль, зберігся єдиний номер цієї газети від 25 серпня 1917 року (№ 6). Газета виходила під гаслом «Нехай живе федеративна демократична республіка і автономія України» і виходила щоп'ятниці чотири рази на місяць. Один примірник коштував 10 коп. У номері, що зберігся, міститься повідомлення про вибори до волосних народних рад (нового земства). Невідомо, скільки всього номерів вийшло, але газета відіграла значну роль у роз'ясненні політики Центральної Ради на місцях. Невдовзі Г. Варавву було обрано головою земства, та згодом він переїхав на роботу до Києва, а газета припинила своє існування [22, 112–119].

На сторінках місцевих газет, в тому числі не партійно-політичного спрямування, знаходив висвітлення процес пробудження і зростання політичної активності населення краю. Зокрема, широку підтримку знайшла ініціатива Центральної Ради, яка у перші місяці своєї роботи утворила Національний фонд, в якому мали зосереджуватися кошти на підтримку діяльності найвищого українського органу.

Підтримуючи цю ініціативу, газета «Звенигородська зоря» закликала жителів повіту: «...віддаймо свій одноденний заробіток, або прибуток і тим зміцнимо дорогу всім справу». Відгукнувшись на звернення жителі Лисянки під час Дня національного фонду 9 травня 1917 року зібрали 210 крб., а Звенигородки 21 травня – 300 крб. [17, 136]. В Чигирині 23 травня в Національний фонд було зібрано 550 крб. [23], а в Кам'янці 20 липня – 275 крб. [24].

Під впливом революційних подій значно поживавилася газетна справа в Золотоноші і яка значною мірою відбиває загальноукраїнські тенденції. Вже 21 травня 1917 року вийшов перший номер газети «**Вісті з «Просвіти»**», яку видавало очолюване Михайлом Домонтовичем (Злобінцевим) Золотоніське товариство «Просвіта». На першій сторінці було вміщено звернення Комітету Національного Фонду, в якому йшлося про те, що «твориться нова організація вільної України. На чолі справи стали представники усього нашого народу, але без матеріальних засобів посунути її неможливо.

Ми не маємо карбових (казених) коштів, ми не володіємо тими податками, що виплачуємо до казни, і через те Центральна Українська Рада призначає День Національного фонду. Цим днем визначено Зелені свята». Звернення закінчувалося такими словами: «вільна

Україна забезпечить усім людям, що живуть на її території, волю, братерство і хліб». Звернення на сторінках цієї ж газети підтримав «Золотоніський Керівничий комітет зборів на український фонд». В цьому ж номері Михайло Домонтович (Злобінцев) під криптонімом М. Д. опублікував статтю «Землякам-малоросам од українців» [25, 1].

Невдовзі випуск «Вістей з «Просвіти» припинився і товариство «Просвіта» стало «у спілці з Повітовим та Городським комітетами та Золотоніським Кооперативним Товариством» почало видавати у червні 1917 року газету під назвою **«Вільне слово»**. Газета виходила двічі на тиждень російською та українською мовами під гаслом «Хай живе національно-територіальна автономія України в федеративно-демократичній Росії. Земля і воля народів!» [1, 43]. Газета мала проукраїнське спрямування і фактично була трибуною Української Центральної ради та «Просвіти», приділяючи значну увагу саме діяльності УЦР, її перемовинам з Тимчасовим урядом, ідеї автономії України. Кожен випуск починався з передової статті. Новини розміщували у рубриках «Хроніка», «Вісти з повіту», «Війна», «Що за межами України». Окремо функціонувала рубрика «Лист до редакції». Авторів здебільшого підписували псевдонімами та криптонімами: Степо-вик, В-н, Лесь. Також до газети дописували К. Федоровський, С. Конак, А. Сизіон [26, 287].

Матеріали часопису відбивали загальносуспільні настрої і чутливо реагували на їх зміну. Революційне піднесення перших номерів змінилося розчаруванням і більш критичною оцінкою політичної ситуації. Узагальнена думка редколегії і місцевої громадськості викладалася у передових статтях газети. Зокрема, у одній з передових статей влітку 1917 року зазначалося: «Українська справа знову стала на місці. Здається, ми маємо вже багато і разом з тим – нічого. Єсть Центральна рада і Генеральний секретаріат. Центральна рада з'являється неначе б то краєвим органом управління, а Генеральний секретаріат – українським міністерством. А на ділі ні Центральна рада, ні Генеральний секретаріат не мають ніякої влади» [27, 1]. У наступній передовиці робиться висновок, що «пройшли ті часи, коли всі були захвачені українським рухом. Ті часи були радісними часами, нікому на думку не спадало, що у нас на дорозі є багато ворогів, що з ними доведеться тяжко боротись... Над нашими українськими домаганнями сміються, над нами глузують і погрожують» [28, 1].

І наступні матеріали газети пронизані відчаєм і стурбованістю долею України. У передовій статті «Маски зняті» в № 34 за 1917 рік констатується: «Маскарад революції закінчився, маски зняті... Довго сподівалась Україна, що демократія, яка на своєму прапорі пише «самовизначення народів», визнає, нарешті, це право й за народом України, але шкода – надії немає більше в нас» [29, 1]. Українське питання постійно було присутнє і в авторських публікаціях золотоніської газети «Вільне слово», що засвідчується навіть заголовками статей – «Земля і автономія» [30, 2], «Чому москалі бояться відділення України» [31, 2], «Чи може стати Україна самостійною» [32, 1].

Тема створення української армії порушувалася у статтях «Про українське військо» [33], «Про похорон козаків полку імені Богдана Хмельницького» [30]. В газеті було надруковано текст «Присяги вільного козацтва» [32], «Відозву Всеукраїнського козачого з'їзду до селян та козаків України» [34].

Часопис послідовно висвітлював актуальні проблеми духовного відродження, налагодження просвітницької роботи в місті Золотоноша та повіті. У № 3 було надруковано статтю «Золотонісь-

кий патріотизм», в якій ставилось питання про друкування книжок для селян українською мовою: «Друкарні не встигають друкувати, книгарні не встигають продавати, а селянин і солдат купують усе і читають, читають, помалу серйозно вдумуючись». Цій же темі була присвячена стаття «Нові книжки Золотоніського видання»: «Воля друкувати українські книжки прийшла несподівано. В Києві, Катеринославі, Полтаві не були готові друкарні для друку книжок, бо не було букв і паперу. Потрохи достали. Тепер жваво пишуться і друкуються книжки. Тисячами їх продають у книгарнях, а проте на всіх не настачиш» [35].

Ще одне видання, яке з'явилося у Золотоноші в добу революції, була «робітнича та селянська газета» **«Голос труда»**. Виходила двічі на тиждень російською мовою. Перший випуск видання побачив світ 24 травня 1917 року. Видавцем газети значилась Рада робочих та селянських депутатів (№№ 1–53), згодом – Рада робочих депутатів. Усього вийшло 57 випусків, останній номер «Голоса труда» вийшов 16 грудня [26, 288].

У листопаді 1917 року з'явилося ще одне періодичне видання – газета **«Молоді сили»**, яку було заявлено як «орган Союза учащихся средней школы г. Золотоноши» (відповідальний редактор В. Ржезников). Матеріали друкувалися українською і російською мовами [1, 151].

Широкою жанрово-тематичною різноманітністю відзначалася черкаська газета **«Черкасская воля»**, перший номер якої побачив світ 14 червня 1917 року під редакцією С. Березницького. Часопис позиціонував себе як «газета политическая, общественная и литературная» і в кожному номері мав гасло «кто сеет смуту, тот враг народа» [1, 242]. Матеріали газети друкувалися російською і українською мовами.

В першому номері газети на російській і українській мові зазначалося, що з огляду на технічні можливості вона виходитиме три рази на тиждень.

У 1919 – на початку 1920 рр. в Україні виходили газети місцевих організацій партії боротьбистів, серед них – **«Чигиринський боротьбист»** [36, 137].

Розглядаючи газетну періодику 1917–1921 рр. не можна обійти увагою питання цензури щодо преси. До тиску на неугодні газети вдавалася, зокрема, гетьманська влада. Мали місце випадки навіть закриття видань (як це було із «Звенигородською думкою», про що йшла мова вище) [20, 6]. Рішучий протест проти запровадження гетьманською владою цензури висловили учасники Всеукраїнського з'їзду діячів преси, який проходив у Києві на початку червня 1918 року. Від імені з'їзду група журналістів передала Раді Міністрів записку з протестом проти арештів редакторів газет, інших діячів преси. Також було створено Всеукраїнський комітет захисту преси, до якого від редакції газети «Уманское слово» було обрано Я. Епінгера. А до правління створеної Всеукраїнської професійної спілки журналістів було обрано С. Духовного – працівника ще однієї уманської газети «Свободный голос» [36, 171].

Отже, в роки революції на Черкащині значного розвитку набула газетна періодика, яка стала важливою складовою національно-культурного та громадсько-політичного життя краю. Вперше масово почали виходити україномовні газети та інші періодичні видання, які містили широкий спектр тематичної інформації, як офіційного характеру, так і повсякденного життя. Окрім газет набули поширення друковані листівки, відозви, накази тощо.

1. Газети України 1917–1920 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : каталог. – К.: НБУВ, 2014. – 436 с.
2. Вільна Україна. – Умань. – 1917. – № 1.
3. Вільна Україна. – Умань. – 1917. – № 3.
4. Вільна Україна. – Умань. – 1917. – № 4.
5. Вільна Україна. – Умань. – 1917. – № 7.
6. Вільна Україна. – Умань. – 1917. – № 12.
7. Вільна Україна. – Умань. – 1917. – 1 жовтня.
8. Свободный голос. – Умань. – 1917. – 22 апреля.
9. Голос Умани. – Умань. – 1917. – 8 червня.
10. Уманское слово. – Умань, 1918 // Уманський краєзнавчий музей. – № 98916.
11. Уманское слово. – Умань. – 1918. – 19 червня.
12. Уманское слово. – Умань. – 1918. – 1 серпня.
13. Уманское слово. – Умань. – 1918. – 20 липня.
14. Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918–листопад 1920 рр.: Док. і матеріали. У 2-х томах, 3-х частинах. – Том 1 / Упоряд.: В. Верстюк (керівник) та ін. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2006.
15. Звенигородська зоря. – Звенигородка. – 1917. – № 23.
16. Щербатюк В. М. Історія регіонів: Лисянщина. – К.: Лотос, 2002. – 428 с.
17. Хоменко В. Час – газетним рядком. – К.: Арт Економі, 2013. – 64 с.
18. Звенигородська думка. – Звенигородка. – 5 травня 1918.
19. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 1216. – Оп. 1, спр. 72. Повідомлення Київського губернського старости до адміністраційно-політичного департаменту МВС про закриття газети «Звенигородська думка».
20. Народна думка. – Звенигородка. – 1919. – 1 січня.
21. Ісаєва О., Шокун В. Соціально-політичний розвиток та політична ситуація в Канівському повіті в 1917–1921 рр. // Краєзнавство Черкащини. – 2017. – № 11. – С. 112–119.
22. Народна воля. – 4–17 червня. – 1917.
23. Що діється на Україні. Кам'янка (Чигиринського повіту) // Воля. – 23 липня. – 1917.
24. День Національного фонду // Вісти з «Просвіти». – Золотоноша. – 1917. – 21 травня.
25. Подобна Є. Дореволюційна періодичні видання м. Золотоноша / Є. Подобна // Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2014. Випуск 39. – С. 282–288.
26. Вільне слово. – Золотоноша. – 1917. – № 17.
27. Вільне слово. – Золотоноша. – 1917. – № 18.
28. Вільне слово. – Золотоноша. – 1917. – № 34.
29. Вільне слово. – Золотоноша. – 1917. – № 21.
30. Вільне слово. – Золотоноша. – 1917. – № 25.
31. Вільне слово. – Золотоноша. – 1917. – № 33.
32. Вільне слово. – Золотоноша. – 1917. – № 4.
33. Вільне слово. – Золотоноша. – 1917. – № 32.
34. Вільне слово. – Золотоноша. – 1917. – № 3.
35. Дудник О. В. Національно-демократичні перетворення на півдні Київщини в революційну добу (березень 1918–1920 рр.): Монографія. – Умань: СПД Сочінський, 2008. – 248 с.

Тетяна ГРИГОРЕНКО

ВПЛИВ ПРИСУТНОСТІ АВСТРО- НІМЕЦЬКИХ ВІЙСЬК НА ЕКОНОМІЧНЕ ТА СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ ЧЕРКАЩИНИ (березень – серпень 1918 р.)

27 січня (9 лютого) 1918 р. між УНР, Німеччиною та її союзниками був підписаний мирний договір. Стан війни між Україною і державами австро-німецького блоку припинився. Німеччина і Австро-Угорщина, ставши союзниками УНР, зобов'язалися допомогти їй відновити контроль над всією територією держави, звільнити її від більшовиків. У лютому 1918 р. німці розпочали широкий наступ на Україну. В ньому брали участь і загони УНР. 2 березня 1918 р. в Київ увійшли загони Присовського і Петлюри, повернулися члени Центральної Ради.

Наступного дня до міста увійшли німецькі війська. Зі свого боку уряд УНР обіцяв поставити в Німеччину і Австро-Угорщину 60 млн пудів хліба, 2 млн 750 тис. пудів м'яса, великі обсяги інших видів продовольства. 3 березня 1918 р. був укладений Брестський договір між радянською Росією та країнами Четвертного блоку, за яким перша визнавала німецький контроль України та зобов'язувалась укласти мир з УНР.

Черкащина була взята під контроль австро-німецькими військами у березні 1918 року. Україна цікавила Центральні держави передусім як джерело продовольчих ресурсів. Однак від самого початку на перешкоді реалізації цих намірів стала криза посівної кампанії в Україні, викликана хаосом та безвладдям на місцях, відсутністю адміністративного апарату, нищенням селянами великих поміщицьких господарств тощо.

Відчуваючи загрозу своїм планам, німецьке командування почало втручатися у ситуацію, що склалася в українському селі. 6 квітня 1918 року вийшов наказ головнокомандуючого